

Πέτρος Αναστασιάδης, *Το υποκείμενο και η ετερότητα. Μια μετακριτική προσέγγιση της κριτικής θεωρίας*. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1995, σσ.255.

Ο κ. Π. Αναστασιάδης, επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, στην πραγματεία του αυτή επιχειρεί με επιτυχία μια προσέγγιση στον κύκλο προβλημάτων που προκύπτουν από τις δύο θεμελιώδεις έννοιες της ταυτότητας και της ετερότητας στη σκέψη του Horkheimer και του Adorno. Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο επιμέρους θεματικές ενότητες. Στην πρώτη αποσαφηνίζονται οι όροι «υποκειμενικός και αντικειμενικός ορθός λόγος», ενώ στη δεύτερη διερευνώνται τα θεμελιώδη σημεία της «Κριτικής Θεωρίας» με βάση κυρίως τη «Διαλεκτική του Διαφωτισμού» του Horkheimer και την «Αρνητική Διαλεκτική» του Adorno, και επισημαίνεται η σχέση μεταξύ παιδείας και ετερότητας. Μια από τις δυσκολίες κατανόησης της παραπάνω θεωρίας, που ο συγγραφέας εύλογα επισημαίνει, είναι και η ακόλουθη: «Αν η φιλοσοφία είναι, πράγματι, ολοκληρωτικά υποταγμένη στο τεθειμένο ψεύδος των εννοιών, όπως ισχυρίζεται ο Adorno, τότε πώς η ίδια μπορεί να γνωρίσει και να ονομάσει την αλήθεια αυτού του ψεύδους»; «Εδώ πρόκειται για το πεμπάλαιο και δυσεπίλυτο πρόβλημα της αυτοκατηγορήσης, που δεσπόζει στο φιλοσοφικό στοχασμό από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Η εργασία του κ. Αναστασιάδη είναι αξιόλογη προσπάθεια για μια πληρέστερη και βαθύτερη κατανόηση του προβλήματος της ταυτότητας και ετερότητας στους θεμελιωτές της «Κριτικής Θεωρίας». Εμφανής είναι η κριτική στάση και η βαθύτητα των νοημάτων του συγγραφέα. Ενδεικτικό της οξύτητας του στοχασμού του αποτελεί κατά τη γνώμη μου το παρακάτω απόσπασμα: «Αλλά όσο πιο απελευθερωμένη η ετερότητα του Adorno είναι από το υποκείμενο, τόσο πιο εξαρτώμενη εμφανίζεται στην αντικειμενική της μορφή. Όσο περισσότερο η ίδια νοσταλγεί να απελευθερωθεί από τον γνωσιολογικό μύθο του υποκειμένου, τόσο περισσότερο αδυνατεί να ξεπεράσει τον τελευταίο μύθο του Συνειδότης: ότι μια μη αντικειμενική πραγματικότητα είναι μια μη πραγματικότητα» (σ. 237-238) Το πόνημα αυτό αποτελεί συμβολή στη δισάφηση όρων και εννοιών Οι προβληματισμοί αυτοί συνάπτονται με το σπουδαίο και πάντα επίκαιρο θέμα της εκπαίδευσης και από την άποψη αυτή αναδεικνύεται μια σημαντική πτυχή της φιλοσοφίας της παιδείας. Η κάπως δυσχερής ανάγνωση

του κειμένου οφείλεται μάλλον στη δυσκολία του υπό ζέταση θέματος με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Πάντως η εργασία διακρίνεται για την πληρότητα την τεκμηρίωση και τη μεθοδικότητα. Υπάρχει επίσης πλούσια βιβλιογραφία, η οποία συνεπικουρεί στη διαλεύκανση του πολύ ενδιαφέροντος αυτού θέματος.

Γεώρ. Χ. Κουμάκης